El telègraf òptic militar de Sant Pere Màrtir (Primera Part)

Juli Ochoa, del Centre d'Estudis Santjustencs

Durant el segle XIX va funcionar dalt del cim de la muntanya de Sant Pere Màrtir una estació de telegrafia òptica de finalitat exclusivament militar. Aquesta és la seva petita història

El control dels guerrillers carlins

Els trets particulars que van caracteritzar la Segona Guerra Carlina, dita també Guerra dels Matiners (1846-1849), van posar de manifest a les forces del govern central la necessitat de poder comptar amb un sistema àgil de comunicacions que els permetés fer front a un enemic fraccionat en nombroses partides de guerrillers. Aquestes partides estaven caracteritzades per disposar d'una gran mobilitat. Calia saber-ne en tot moment la seva situació amb la promptitud suficient per a poder coordinar adequadament el moviment de les columnes de tropes enviades en la seva persecució.

La primera de les mesures que es van dur a terme en aquest sentit va ser la millora de la xarxa viària. L'altra gran mesura va ser en el camp de les transmissions, amb la implantació a Catalunya d'una xarxa de telegrafia òptica d'ús exclusivament militar, de manera anàloga a la que ja havia funcionat en algunes regions espanyoles uns quants anys abans, durant la Primera Guerra Carlina.

La Reial Ordre de 26 de novembre de 1846 deixava prou clar qui podia fer ús d'aquell telègraf:

> *"Únicamente los Capitanes Generales y los Jefes Políticos podrán dirigir por el telégrafo comunicaciones ya sea a las Secretarías del Despacho o a las Autoridades Superiores de las Provincias."*

A Catalunya, el precedent d'aquest sistema va ser una petita xarxa d'abast urbà, feta per iniciativa del capità general Manuel Pavía y Lacy, marquès de Novaliches, i dissenyada pel tinent coronel d'estat major Leonardo de Santiago. Aquesta xarxa, que va funcionar a Barcelona des del mes d'abril de 1848, comunicava l'edifici de la Capitania General amb els forts de Montjuïc, la Ciutadella i les Drassanes. Segurament satisfet amb els resultats d'aquest nou sistema de comunicacions, Pavía es va proposar tot seguit d'ampliar la xarxa, per tal que el seu abast pogués arribar a cobrir tot el conflictiu territori que estava sota la seva jurisdicció.

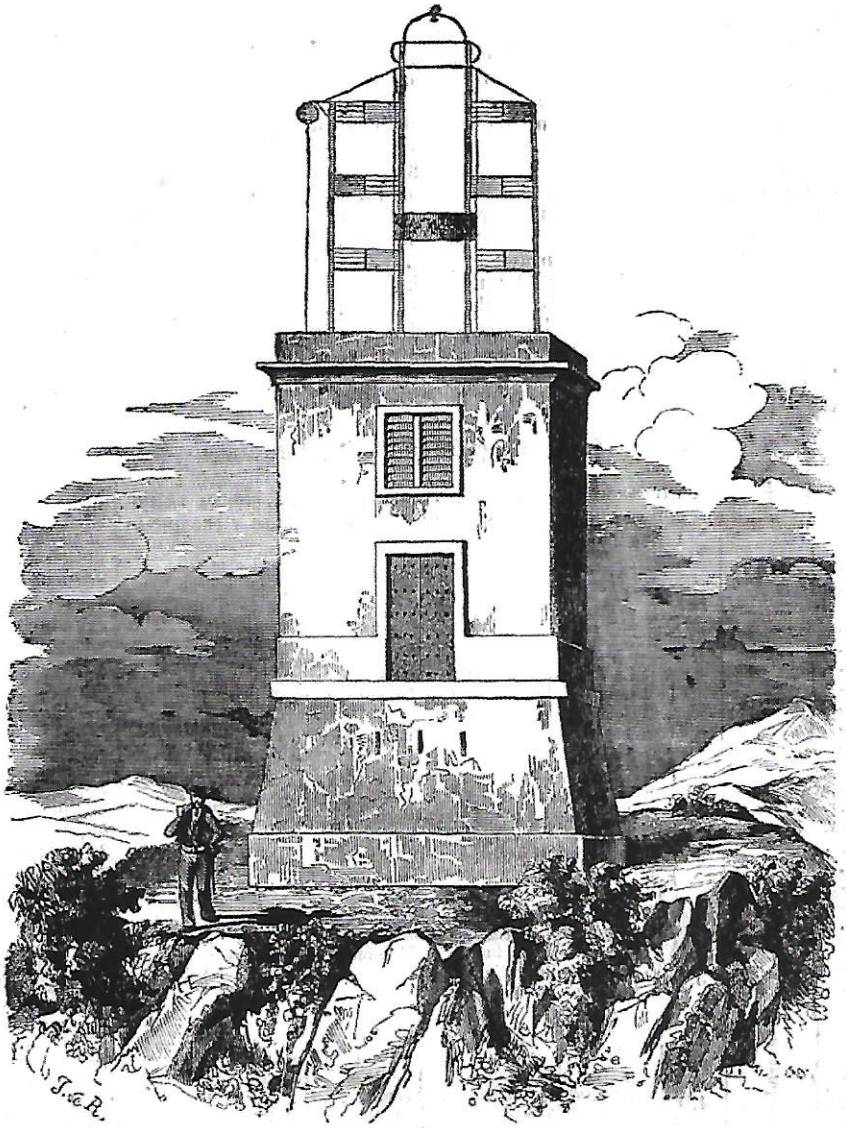

Modelo general de telégrafos.

Una torre de telegrafia òptica

La Xarxa Telegràfica Militar de Catalunya

Aquella xarxa estava formada per cinc línies òptiques radials que tenien Barcelona com a centre, unides per altres línies transversals, amb un total d'unes 80 estacions i uns 800 quilòmetres, repartits en les cinc línies que anaven respectivament des de Barcelona (Montjuïc) fins a Figueres, Cardona, Granollers, Cervera i Reus. Aquelles 5 línies eren:

- Barcelona - La Jonquera: 15 estacions, passant per Hostalric, Girona i Figueres.
- Barcelona - Solsona: 14 estacions, passant per Can Maçana, Manresa i Cardona.
- Barcelona - Vic: 8 estacions, passant per Montornès i Granollers.
- Barcelona - Lleida: 18 estacions, passant per Can Maçana, Igualada i Cervera.
- Barcelona - Tortosa: 17 estacions, passant per Vilafranca i Reus.

Sempre que va ser possible, es van instal·lar els telègrafs a les torres de les esglésies, edificis alts amb bon horitzó, ermites, i edificis similars, executant per a això les obres de condicionament necessàries. Per a la resta dels casos, es van construir torres de nova planta, espitllerades, de dos pisos i terrat: el primer pis estava destinat a hostatjar una guarnició d'entre 15 i 20 homes, el segon era per als torrers i operadors del telègraf, i el terrat per a la instal·lació del semàfor de senyals.

La Xarxa va ser construïda pel següent personal del Cos d'Enginyers i de l'únic Regiment d'Enginyers existent a l'exèrcit en aquells anys:

- Oficials de la Companyia de Pontoners del 1r Batalló del Regiment d'Enginyers: el capità Antonio Pasarón, els tinents Antonio Torner i Juan Orduña, i el subtinent agregat Eusebio Torner.
- Oficials del Cos d'Enginyers: els capitans Salvador Medina, Jorge Falces, Bernardo Paternó, Antonio Guitián i Juan Modet; i el tinent Enrique Puigmoltó (que uns quants anys més tard tindria un paper decisiu en la continuïtat dinàstica de la monarquia espanyola).
- La quarta Companyia de Sapadors del primer Batalló de Regiment d'Enginyers.
- I la quarta Companyia de Sapadors del tercer Batalló del Regiment d'Enginyers.

La primera línia d'aquest telègraf seria la de Barcelona a Lleida. És dins d'aquest context que trobem la notícia de la construcció, durant el mes de maig de 1848, d'una estació del telègraf al cim de la muntanya de Sant Pere Màrtir. Ho van fer tot aprofitant les restes del fortí que els soldats napoleònics havien bastit durant la Guerra del Francès, aprofitant l'ermita dedicada al màrtir dominic Sant Pere de Verona.

Manuel Pavia, el capità general de Catalunya que va promoure aquest projecte

La premsa de l'època així ho deia:

> *"Segun dice el Diario de Barcelona, se trabaja con actividad en la colocacion de un telégrafo en la cúspide de la montaña de San Pedro Martir, en el mismo sitio donde antes estuvo colocada la ermita."*

La torre del telègraf de Sant Pere Màrtir, que seria la segona de la línia Barcelona-Lleida, estava en contacte visual amb la primera, situada al Castell de Montjuïc, i també ho hauria d'estar amb la tercera, que es va emplaçar a Sant Pere del Romaní, una altra ermita situada entre Sant Feliu i Molins de Rei.

El cost d'aquesta construcció va ser de 8.374 rals i 12 morabatins, que van ser inicialment aportats pels pobles dels voltants: Sarrià, Vallvidrera, Esplugues de Llobregat, Sant Just Desvern, Les Corts i Sant Gervasi, als quals més tard l'exèrcit els ho va retornar, a través dels fons endarrerits de quintes.<

El telègraf òptic militar de Sant Pere Màrtir (Segona Part)

Juli Ochoa, del Centre d'Estudis Santjustencs

En la primera part d'aquest relat, publicada en el passat número, havíem pogut veure com va sorgir la necessitat d'establir una xarxa de telegrafia òptica i com es va dur a terme. Vegem ara la continuació i el final d'aquesta història

Relleu a Capitania

L'ambiciós pla del capità general de Catalunya, Manuel Pavía, tot just engegat, de dotar Catalunya d'un sistema de telegrafia òptica, va quedar aturat quan aquest militar va deixar el càrrec. No va ser sinó fins a l'arribada del marquès del Duero, nou capità general de Catalunya, que tal projecte es va reprendre, essent encomanada al coronel José Francisco María Damián Mathé y Arangua la posada en marxa de les línies.

Al capdavant del Servei Telegràfic de Catalunya hi va haver els coronels d'Enginyers Manuel Ramón García i Francisco de Casanova i Mir, amb el títol de directors facultatius dels telègrafs militars de Catalunya, ambdós subordinats al coronel Mathé. El servei el prestaven soldats d'Infanteria amb els seus caps, a les ordres tots ells del director facultatiu corresponent. Les línies estaven dividides en seccions, sent els oficials que les manaven els responsables de tot el que ocorregués, tant en l'ordre militar com en el telegràfic.

Un santjustenc destinat

Un dels soldats destinats a aquella torre va ser l'hereu de la santjustenca masia de Can Cuiàs, Fèlix Ferran i Coret, fill de Josep Ferran i Cuyàs i de Rosa Coret i Colomer. El Fèlix va tenir l'aparent sort de fer el seu servei militar a Sant Pere Màrtir, tot just davant de casa seva, en una època en què molts dels mossos havien d'anar al Marroc, Cuba o les Filipines… Això no obstant, no el va deslliurar de tenir alguns enfrontaments armats, ja que era una època de fortes commocions.

Des de la seva construcció, i mentre va durar la situació de guerra, la dotació del telègraf de Sant Pere Màrtir, com la de les altres torres, estava formada per una guarnició d'entre 15 i 20

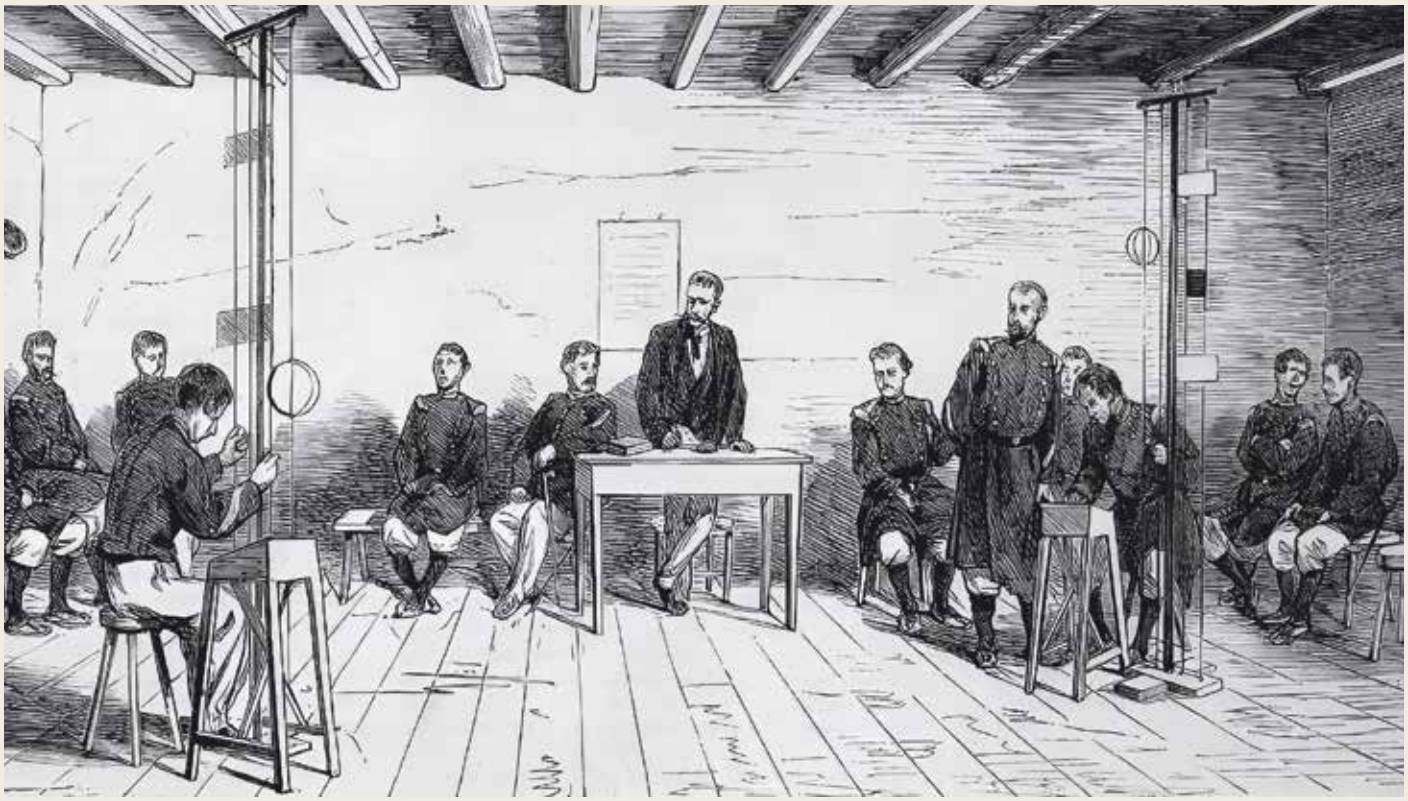

Militars fent pràctiques telegràfiques

La desapareguda ermita de Sant Pere Màrtir

soldats d'infanteria del regiment de Castella, que es rellevaven, i per un torrer encarregat del telègraf, que hi residia permanentment. Aquests torrers eren generalment antics militars llicenciats.

L'austera vida dels torrers

José Esteban va ser el torrer destinat a Sant Pere Màrtir. Durant tota la contesa va poder exercir la seva feina amb una certa tranquil·litat. No va ser fins a l'octubre de 1849, quan aquest conflicte ja es podia considerar pràcticament acabat, que ell i els soldats que estaven de guarnició van haver de fer front a un atac:

> *"Según los periódicos de Barcelona, se hablaba mucho estos últimos dias de una partida de gente armada que ha intentado apoderarse de la torre telegráfica de San Pedro Mártir, asegurándose que hubo un rato de tiroteo entre los acometedores y la partida que guarnecia la torre."*

La vida dels torrers era extremadament austera. No gaire temps després d'aquest fet, l'any 1851, en José Esteban va contraure una pulmonia fulminant, de la qual morí, i l'administració del telègraf es va haver de fer càrrec dels seus deutes, que eren:

- Quatre pans, a 15 quarts: 7 rals i 2 morabatins
- Nou paquets de tabac, a 6 quarts: 6 rals i 12 morabatins
- Compondre sabates: 12 rals
- Carn per menjar: 20 rals i 10 morabatins
- Cafè i licors: 39 rals i 6 morabatins
- Comestibles: 35 rals i 29 morabatins
- Diners prestats: 290 rals
- Taüt: 36 rals
- Funeral: 52 rals

El final de la torre

La torre del telègraf de Sant Pere Màrtir va ser destruïda per la Milícia Nacional barcelonina, l'estiu de l'any 1856, amb motiu dels enfrontaments que van provocar la fi del Bienni Progressista, sorgit després de la revolució de 1854. Aquests enfrontaments van causar, només a Barcelona, 466 morts: 63 membres de la força pública i 403 paisans.

Les cròniques d'aquell temps descrivien d'aquesta manera els fets que van acabar ocasionant la destrucció de la torre de Sant Pere Màrtir:

> *"… els dies 20 i 21 de juliol de 1856 la Milícia Nacional es va llançar al carrer […]. Una de les violències que en la seva fúria van cometre, va ésser la destrucció de la torre telegràfica construïda a la muntanya de Sant Pere Màrtir […]. El governador civil va imposar a l'Ajuntament i a la oficialitat de la Milícia Nacional, una multa de 5.000 rals destinada a la seva reconstrucció."*

Aquella pretesa reconstrucció de la torre del telègraf no es va arribar a efectuar mai.

Temps després, i en vista de l'estat de tranquil·litat en què es trobava el Principat de Catalunya, per Reial Ordre de 19 de desembre de 1862 es va disposar la supressió del servei en aquesta xarxa i la conseqüent retirada del material.

Durant un temps, l'edifici va tornar a recuperar la seva finalitat original de lloc de culte i veneració del sant màrtir de Verona que dona nom a la muntanya. Fins a arribar al segle XX, en què nous esdeveniments de tot ordre, en especial la Guerra Civil de 1936-1939, causarien la seva destrucció definitiva i la progressiva substitució de les poques restes que encara quedaven per les actuals instal·lacions de telecomunicacions que tots nosaltres coneixem.<